

Tieslietu ministrijas un ANO Attīstības programmas projekts
“Atbalsts tiesu sistēmai”

Latvijas Republikas
Tieslietu ministrija

www.tm.gov.lv

Latvia

Dr.iur. Patrīcija Nūnana (Patricia Noonan)

**Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas un
karjeras attīstība**

**2003
Rīga**

Pētījums izstrādāts ANO Attīstības programmas un Tieslietu ministrijas projekta *Atbalsts tiesu sistēmai Latvijā* ietvaros.

Publikācijā izteiktās atziņas ne vienmēr atspoguļo ANO Attīstības programmas un Tieslietu ministrijas viedokli.

Šo materiālu drīkst izmantot (gan pilnībā, gan daļēji) bez īpašas ANO Attīstības programmas un tās partneru atļaujas, obligāti norādot izmantošanas avotu.

© ANO Latvijā, 2003

Nesen veikts pētījums par Latvijas tiesu varas kapacitāti atklāja, ka ir nepieciešamība izstrādāt "jēgpilnu novērtēšanas sistēmu, kas būtu balstīta uz skaidriem un racionāliem kritērijiem un caurskatāmu procesu tiesnešu darbības novērtējumam drīzāk par laiku, kas pavadīts attiecīgajā amatā." *Skatīt: Monitoring the EU Accession Process: Judicial Capacity Latvia, Open Society Institute 2002, (ES Pievienošanās procesa monitorings: Tiesu varas kapacitāte, Atklātās sabiedrības institūts, 2002.) 136. lpp.* Jebkuram novērtējumam vai klasifikācijas sistēmai tiesu varas atzaram ir jāveicina tiesnešu kompetence un kapacitāte, vienlaicīgi līdzsvarojot tiesnešu neatkarību un atbildību.

Latvijas sistēma ar tiesnešu iecelšanu amatā uz mūžu veicina tiesnešu neatkarību, kamēr novērtēšanas sistēma dod iespēju stiprināt atbildību, kas atbilst demokrātiskiem principiem.

Šis novērtējums koncentrē uzmanību uz novērtēšanas sistēmu, kas ir saistīta ar Kvalifikācijas piemaksu piešķiršanu tiesnešiem, un tam seko iztirzājums par izglītību tieslietās kā pamatu karjeras attīstībai. Atlase, iecelšana amatā un paaugstināšana amatā ir izvērtētas atsevišķi *Salīdzinošajā ziņojumā: Tiesnešu atlases, amatā iecelšanas un amatā paaugstināšanas kritēriji Latvijā*

Likumprojekts "Par tiesu varu" (Likumprojekts) ir iesniegts ieskatīšanai Saeimā, un kamēr šī likuma pieņemšana vēl ir tikai gaidāma, šī analīze sākas ar Likuma "Par tiesu varu" (LTV) izskatīšanu, kas ir spēkā laika posmā līdz 2003. gada 1. jūlijam, un ietver izmaiņas, kas ierosinātas likumprojektam.

Šis novērtējums balstās uz esošo un ierosināto likumu iztirzājumu, intervijām ar Latvijas tiesnešiem un Gunu Kaminsku, vietējo ekspertu, literatūras pārskatu par starptautiskajiem modeļiem un Kaminskas kundzes rakstisko ziņojumu.

Praksē pastāvošās Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas (KKP)

Tiesnešu algas tiek noteiktas ar likumu, un līdztekus šīm algām tiesneši saņem ikmēneša papildus maksājumus, kas balstās uz viņu kvalifikācijas klasi. Saskaņā ar pašreiz spēkā esošo Likumu "Par tiesu varu" (LTV) ir sešas kvalifikācijas klasifikācijas, kas nosaka tiesnešu algas. *LTV 98.(1) pants.* Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija ir atbildīga par kvalifikācijas klasifikāciju piešķiršanu tiesnešiem. *LTV 94.(3) pants.*

Rekomendācijas par kvalifikācijas piešķiršanu rajona tiesu un apgabaltiesu tiesnešiem iesniedz tieslietu ministrs, bet Augstākās Tiesas priekšsēdētājs izvirza rekomendācijas attiecībā uz Augstāko Tiesu. Sākotnējā triju gadu pārbaudes perioda laikā jaunam tiesnesim netiek piešķirta kvalifikācija. Tiesneši, kas nāk no pieredzējušu praktiķu aprindām, var tikt rekomendēti augstākam Kvalifikācijas klasifikācijas pielikumam. Nav procedūras, saskaņā ar kuru tiesneši var lūgt klasifikācijas paaugstinājumu. *Skatīt: Monitoring EU Accession Process: Judicial Independence*

Latvia, Open Society Institute, 2001(ES Pievienošanās procesa monitorings: Tiesu varas neatkarība Latvijā, Atklātās sabiedrības institūts, 2001.) 258.lpp.

Virzība cauri klasifikācijām rezultātā dod palielinājumu tiesnešu algām. Kritēriji klasifikācijas statusa paaugstināšanas piešķiršanai ir šādi:

(LTV 98.(1) pants un intervijas ar tiesnešiem).

1. zināšanas un prasme
2. darba pieredze
3. darba stāža ilgums

Pašreizējā praksē ir pieņemts automātiski pārskatīt tiesnešus attiecībā uz viņu paaugstināšanu kvalifikācijas klasē, balstoties uz amatā nostrādāto laiku. Nav rakstiski noformulētu kritēriju novērtējuma vai izvērtējuma procedūrām, un nav intervijas ar Tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju vai rakstiska eksāmena. Praksē Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija automātiski piešķir tiesnešiem nākamo kvalifikāciju, ja viņi atbilst minimālajām darba stāža ilguma prasībām. *Skatīt: Monitoring EU Accession Process: Judicial Independence Latvia, Open Society Institute, 2001(ES Pievienošanās procesa monitorings: Tiesu varas neatkarība Latvijā, Atklātās sabiedrības institūts, 2001.) 128. lpp*

Patlaban kvalifikācijas piemaksas var sasniegt 100% tiesneša algas apmēru, un tie ir noteikti LTV 120.(1) pantā:

5. Kvalifikācijas klase	20%-40% procentu no amatalgas
4. Kvalifikācijas klase	40%-50% procentu no amatalgas
3. Kvalifikācijas klase	50%-60% procentu no amatalgas
2. Kvalifikācijas klase	60%-70% procentu no amatalgas
1. Kvalifikācijas klase	70%-80% procentu no amatalgas
Augstākā Kvalifikācijas klase	80%-100% procentu no amatalgas

Bez tam 120.(2) pants arī nosaka, ka Kabinets var noteikt vēl citas piemaksas tiesnešu algām. Vienīgi Konstitucionālās Tiesas un Augstākās Tiesas tiesnešiem ir tiesības saņemt 1. kvalifikācijas klasi un visaugstāko kvalifikācijas klasi.

Likumprojekts ievieš tiesnešu izglītību kā pašreiz spēkā esošajā LTV ietvertās “zināšanu un pieredzes” prasības komponentu, un nosaka 88.(1) pantā, ka Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija saglabā atbildību par kvalifikācijas klasifikāciju paaugstināšanu, “ar nosacījumu, ka tiesnesis ir apmeklējis turpmāku izglītojošu apmācību un ir uzlabojis savas profesionālās zināšanas un prasmi likumā noteiktā laika posma ietvaros”. Taču Likumprojektā nav norādītas izglītības prasības, nav arī standarta, lai noteiktu, kas uzskatāms par profesionālo zināšanu un prasmju uzlabojumu, ne tikai piedalīšanās turpmākās izglītības programmās tieslietās.

Likumprojekta 88.(4) pants tiešām nosaka procedūru, saskaņā ar kuru pretendenti tiek izvirzīti Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas piešķiršanas apsvēršanai:

1. tiesneša iesniegums;
2. dokumenti, kas apliecina izglītības apmācības pabeigšanu laika posmā kopš iepriekšējās kvalifikācijas piemaksas piešķiršanas;
3. tiesas priekšsēdētāja atsauksme;
4. tiesneša personiskā lieta (dosjē).

Saskaņā ar Likumprojektu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai ir divas izvēles iespējas, LTV 88.(6) pants:

1. piešķirt tiesnesim kvalifikācijas piemaksu;
2. atteikties piešķirt piemaksu, iesakot, ja nepieciešams, tiesnesim kursu savu profesionālo zināšanu un prasmju uzlabošanai.

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija var atsaukt tiesneša pēdējo piemaksu, ja tiesneša profesionālās zināšanas un kvalifikācija neatbilst piemaksas piešķiršanas prasībām. Šīs rekomendācijas var izvirzīt Tiesnešu padome, Tiesnešu disciplinārkolēģija vai attiecīgās tiesas priekšsēdētājs. Lēmums nevar tikt pārsūdzēts. *Likumprojekta 88. (6) - (9) pants.*

Likumprojekta 88. (2)(3) pantā ir skaidri noteiktas prasības par darba stāža ilgumu: tiesnesim ir tiesības saņemt kvalifikācijas piemaksu 3% apmērā no tiesneša algas pēc četriem gadiem tiesneša amatā, ar tiesībām uz turpmākām piemaksām ik pa katriem četriem gadiem, nepārsniedzot 18% no tiesneša algas. Ierosinātajā Likumprojektā kvalifikācijas piemaksa ir ievērojami zemāka par piemaksu, kas noteikta pašreiz spēkā esošajā likumā, domājams, ka sakarā ar to, ka Likumprojektā ir ierosināts ievērojami paaugstināt tiesnešu algas. *Skatīt: Pielikums I Likumprojekts.*

Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas tālāk sarežģī realitāte, ka tiesneši no rajona (pilsētas) tiesām varētu virzīties uz augšu līdz 3. kvalifikācijas klasei, kamēr jaunam tiesnesim apgabaltiesas līmenī, kurš izskata šī tiesneša iesniegto apelāciju, varētu būt vienīgi viszemākā 5. kvalifikācijas klase. Intervijas parāda, ka sabiedrība uzskata, ka kvalifikācijas klasifikācija atspoguļo individuālā tiesneša prasmi un spējas, un tādējādi prāvošanās puses nevēlas, lai viņu lietu izskatītu tiesnesis ar zemāku kvalifikācijas klasi, ja varētu būt pieejami arī tiesneši ar 4. vai 3. kvalifikācijas klasi.

Intervētie tiesneši ieteica atcelt kvalifikācijas piemaksu sistēmu, un vietējā eksperte iesaka, ka Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas būtu atstājamas vienīgi kā pārejas posma elements. Ierosinātā tiesnešu algu paaugstināšana, kas ir atrodama Likumprojektā, vismaz daļēji novērsīs nepieciešamību pēc neparastajām kvalifikācijas piemaksām, kas ir atrodamas patlaban spēkā esošajā LTV. Likumprojektā ir arī ietverta algas paaugstināšana, balstoties vienīgi uz darba stāža ilgumu tiesneša amatā (*Skatīt Pielikumu I.*). Tādēļ saskaņā ar Likumprojekta noteikumiem tiesneši var saņemt divkārtšu algas palielinājumu, balstoties uz darba stāža ilgumu, vienu palielinājumu saskaņā ar noteikumiem par amatalgu un atkal balstoties uz kvalifikācijas piemaksas pieaugumu. Pieņemot, ka Likumprojekts tiks pieņemts, Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas nebūs nepieciešamas, lai atalgoju tiesnešus par darba stāža ilgumu tiesā.

Gan Likumprojekts, gan arī pašreiz spēkā esošais LTV nosaka zināšanu un prasmju kritērijus klasifikācijas paaugstināšanai. Grūtības ar šiem abiem likumiem rada tas, ka nav matrices vai novērtēšanas rubrikas, kas tiek piedāvāta uzlabotu zināšanu vai prasmju novērtēšanai, izņemot noslodzes pieaugumu Likumprojektā sakarā ar piedalīšanos “turpmākā izglītojošā apmācībā”. Pieņemot, ka Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas tiek saglabātas pat kā pārejas posma procedūra, turpmākais pārskats par starptautiskajiem novērtēšanas modeļiem un kritērijiem nodrošinās materiālu caurskatāmas un pārdomātas procedūras izveidošanai kvalifikācijas paaugstināšanai Latvijā.

Starptautiskie modeļi:

ASV sistēma neatgādina kvalifikācijas modeli. Vispār tiesnešu algas tiek balstītas uz tiesas līmeni, dažās jurisdikcijās tiek piešķirtas vietējās piemaksas sakarā ar atšķirībām dzīvošanas izmaksās. Tādējādi tiesnesis, kas iztiesā lietas reģionālajā līmenī, un kas ir nostrādājis desmit gadus, parasti varētu saņemt tādu pašu algu, kā nesen iecelts tiesnesis tai pašā tiesā. *Skatīt: Survey of Judicial Salaries, National Center for State Courts, Volume 22, No. 1, Winter 1997. (Pārskats par tiesnešu algām, Valsts tiesu nacionālais centrs, 22. sējums, Nr. 1, 1997. gada ziema)*. Tiesneši civiltiesību sistēmās bieži vien piedalās civildienesta sistēmā, kas nodrošina algu palielināšanu piemaksu ceļā, taču tās nevienmēr ir balstītas uz novērtējuma sistēmu, kuru veic citi tiesneši – kolēģi.

Pēdējā laika tendence ir bijusi izmantot obligāto izglītību tieslietās, lai radītu minimālos standartus, kuriem tiesnesim ir jāatbilst, lai viņš/viņa varētu saglabāt savu amatu. *Skatīt: Li, Paul, How Our Judicial Schools Compare to the Rest of the World, The Judges' Journal, Winter 1995. (Li Pols, Kādas ir mūsu juridiskās skolas salīdzinājumā ar pārējo pasauli, Tiesnešu žurnāls, 1995. gada ziema)*. Obligātā izglītība bieži vien tiek sasaistīta ar tiesnešu novērtēšanas stratēģijām, kuru nolūks ir informēt par tiesnešu darba kvalitāti un to uzlabot. Novērtējumi var būt konfidenciāli, un tajos var arī nebūt reitinga sistēmas, jo to nolūks ir nodrošināt izdevību sevis pilnveidošanai. *Skatīt: Recruitment, Selection and Performance Evaluation of Magistrate Judge, (Maģistrāta tiesneša pieņemšana darbā, atlase un darbības novērtējums) www.3judicialdistrict.com/recruit.htm*

Francijā tiesnešus ik pa diviem gadiem novērtē viņu jurisdikcijas Apelācijas tiesas galvenais tiesnesis, bet arī šai gadījumā nolūks ir veicināt sevis pilnveidošanu, un rezultāti tiek darīti zināmi tiesnesim, kam ir tiesības pārsūdzēt atzinumu Conseil Superieur de la Magistrature (CSM) (Maģistratūras augstākajā padomē). Šie novērtējumi tiek veikti arī sakarā ar gaidāmajām iespējām tikt paaugstinātam amatā vai potenciālām disciplinārām lietām.

Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas neatbilst starptautiskajiem standartiem, jo tās neietver tiesneša tiesības pārsūdzēt kvalifikācijas lēmumu, kuru ir pieņēmusi Tiesnešu

kvalifikācijas kolēģija, nav arī citi nepārprotami standarti, izņemot darba stāža ilgumu, uz kuru pamata tiek pieņemti lēmumi. Likumprojekts nosaka, ka tiesnešu pienākums ir piedalīties turpmākā izglītībā, bet nenosaka, kāda veida apmācībai tai ir jābūt. *84. pants. Skatīt: Timoteja Votersa komentāru par Likumprojektu, 2002. gada novembrī, kurā tiek ieteikti likumdošanā noteikti standarti.*

Uz kritērijiem balstītu novērtēšanas stratēģiju izveide :

Tieslietu ministrija ir atbildīga par novērtēšanas standartu pieņemšanu kvalifikācijas klasifikācijai līdz 2003. gada 1. jūlijam, un tālāk tiek iztirzātas starptautiskās stratēģijas, kas varētu būt noderīgas skaidri noformulētu standartu noteikšanā. Taču es piekrītu vietējai ekspertei un daudziem no intervētajiem tiesnešiem, ka šīm Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksām, ja tās vispār ir saglabājamās, ir jāturpinās vienīgi kā pārejas posma elementam.

Gan civiltiesību, gan paražu tiesību sistēmās ir atrodama novērtēšanas stratēģiju daudzveidība, kas ir domātas prasmju un zināšanu novērtēšanai. Vietējā eksperte Guna Kaminska sava ziņojuma rekomendācijās ir ietvērusi daudzas no šiem novērtēšanas standartiem. To kritēriju vidū, kurus varētu apsvērt, ir šādi:

1. Godīgums
 - a. izvairās no nepieklājības vai nepieklājības parādīšanās
 - b. brīvība no personiskiem aizspriedumiem
 - c. spēja izlemt jautājumus, balstoties uz likumu un faktiem, neievērojot pušu vai aizstāvības personību, vai lēmuma popularitāti un bez bažām vai bailēm no kritikas
 - d. darbības bezkaislīgums
 - e. Ētikas kodeksa ievērošana
2. Likumu pārzināšana un izpratne
 - a. materiālo, procesuālo un pierādījuma tiesību izpratne
 - b. atbilstošs pilnvaru izmantojums
3. Spēja veidot/uzturēt saskarsmi
 - a. mutisko izteikumu skaidrība
 - b. rakstiskās korespondences skaidrība, tai skaitā
 - i. skaidrība
 - ii. loģika
 - ii. tiesu pilnvaru izskaidrošana
 - c. jūtīgums pret uzvedības un citu neverbālās komunikācijas ietekmi
 - d. pieklājīgums pret visiem
4. Kalpošana profesijai
 - a. lietpratīga lietu noslodzes administrēšana
 - b. piedalīšanās visās tiesnešu un nepārtrauktās tiesiskās izglītības programmās
 - c. piedalīšanās organizācijās, kas ir saistītas ar tiesu darbu un tiesas spriešanu

- d. darbs vadošos amatos tiesu varas atzara ietvaros
- 5. Efektivitāte darbā ar pārējiem tiesnešiem un tiesas personālu (it īpaši Apelācijas tiesu tiesnešiem, Konstitucionālās Tiesas un Augstākās Tiesas tiesnešiem)
 - a. ideju un viedokļu apmaiņa ar citiem tiesnešiem lēmumu pieņemšanas procesā
 - b. kolēģu darba komentēšana
 - c. citu tiesnešu administratīvo pienākumu izpildes atvieglošana
 - d. efektīvs darbs kopā ar tiesas personālu

Skatīt: Judicial Performance and Evaluation Program, Tennessee Administrative Office of the Courts based upon standards established by the National Center for State Courts (Tiesnešu darbs un novērtēšanas programma, Tenesijas Tiesu Administrācijas pārvalde, balstoties uz standartiem, kurus noteicis Nacionālais valsts tiesu centrs).

Izglītība kā kritērijs:

Saskaņā gan ar LTV, gan ar Likumprojektu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija varētu noteikt minimālos izglītības kritērijus ikvienai kvalifikācijas klasifikācijai līdz ar labi izstrādātu mācību programmu ikvienam līmenim. Pēc minimālās izglītības kvalifikācijas prasības pieejas vadās Nacionālā Valsts tiesnešu izglītības darbinieku asociācija (*National Association for State Judicial Educators*) savos Tiesnešu izglītības principos un standartos 2001.g. (*Principles and Standards of Judicial Branch Education 2001*) (Principi). Nacionālā Valsts tiesnešu izglītības darbinieku asociācija ir organizācija, kurā ir tiesneši no četrdesmit septiņiem štatiem ASV un teritorijām, citām valstīm un vadošajiem nacionālās izglītības sniedzējiem, kas strādā vairāk nekā 20 000 tiesnešu vārdā.

Civiltiesību un paražu tiesību valstis ir izstrādājušas dažādas pieejas tiesnešu izglītības prasībām, kas atspoguļo fundamentālās atšķirības tiesnešu piesaistīšanas modelī. Latvijas sistēma ietver komponentus, kas ir atrodami abās sistēmās, piesaistot pretendētus no tieslietu profesionāļiem viņu karjeras vidus posmā, vienlaicīgi galvenokārt balstoties uz civiltiesību tradīciju piesaistīt jaunus tieslietu profesionāļus viņu karjeras sākumā tieslietās.

Civiltiesiskā jauno tiesnešu izglītība ir balstījusies uz tradicionālo juridisko skolu studentu izglītības modeli, un mērķis ir nodot tiem pamatzināšanas, kuras var novērtēt oficiālā eksāmenā pirms atlases tiesneša amatam. Parasti šī apmācība ir saistīta ar obligāto 6 līdz 27 mēnešu ilgu izglītības programmu pirms amata ieņemšanas, lai sagatavotos darba uzsākšanai dažādu līmeņu tiesu varas civildienesta amatos. Šī modeļa piemēru vidū ir Francijas Nacionālā maģistrātu skola (*Ecole Nationale de la Magistrature*) (izveidota 1971. gadā) un Spānijas Tiesnešu studiju centrs (*Centro de*

Estudios Judiciales) (izveidots 1955. gadā) Tieslietu ministrijas pārziņā, neatkarīgi no 1986. gadā pieņemtajiem likumiem. Šīm tiesnešu apmācības programmām ir štata pasniedzēji tieslietās, tai skaitā pieredzējuši tiesneši, kas atbrīvoti no darba tiesā, lai viņi pasniegtu; pastāvīga mācību ēka ar auditorijām; bibliotēka, apmešanās telpas, ēdnīca un atpūtas telpas; ir arī vispārēja mācību programma tieslietās, kas vienādā mērā izmantojama tiesnešiem, prokuroriem krimināllietās un citiem prokuroriem, kā arī valdības juristiem un privāti praktizējošiem advokātiem. Studiju beidzēji izvēlas tiesneša vai prokurora karjeru.

Pretstatā civiltiesību valstīm parašu tiesību valstīs jauni juristi netiek apmācīti darbam tiesnešu amatos. Tai vietā jauni tiesneši parasti tiek atlasīti no pieredzējušu juristu vidus, kuriem ir 40 līdz 50 gadu, koledžas grāds un augstāka līmeņa grāds tieslietās, un kam ir 10 līdz 15 gadu ilga darba pieredze. Reiz atlasīti, šie tiesneši saņem vienīgi īsu orientāciju, kas ilgst līdz vienam mēnesim. Civiltiesību valstīs jauni tiesneši parasti ir 23 – 25 gadus veci, un viņiem ir pēc studēšanas iegūts grāds tieslietās vai kādā citā jomā. Ievērojot šīs atšķirības, parašu tiesību valstīs tiesnešu apmācība ir koncentrēta uz tiesnešu profesionālo apmācību, kamēr civiltiesību valstīs uzmanība tiek koncentrēta uz koledžas absolventu apmācību pirms amata ieņemšanas, kas var gala rezultātā izvēlēties tiesnešu, krimināllietu prokuroru vai citu valdības juristu vai privāti praktizējošu advokātu karjeras. *Skatīt: Li, augstāk.*

Gan civiltiesību, gan arī parašu tiesību valstu izglītības modeļi pievēršas savām attiecīgajām auditorijām: koledžas absolventiem bez praktiskas pieredzes vajag vairāk fundamentālas apmācības, nekā tieslietu profesionāļiem viņu karjeras vidusposmā, kam ir gadiem ilga praktiskā pieredze un augstskolas grāds, vēl pirms viņi ieņem tiesnešu amatus. Taču abi modeļi ir dāsnīgi pārņēmuši daudz ko viens no otra, lai pielāgotos mainīgajai realitātei, kas pastāv attiecībā uz tiesnešu iecelšanu amatā. Tā kā Francijā radās profesionāli apmācītu tiesnešu trūkums, viņi vairāk tiesnešu amatos iecēla pieredzējušus juristus, kam tika izvirzīta prasība nokārtot kvalifikācijas eksāmenus un iziet ierobežotu trīs mēnešus ilgu jauno tiesnešu orientācijas programmu, kas apliecina viņu lietpratības līmeņa paaugstināšanos, kas ir balstīts uz viņu pieredzi. Šie tiesneši arī piedalās triju mēnešu ilgā tiesnešu stažieru programmā. 1970. gados orientācija jauniem tiesnešiem ASV bija reta parādība, taču šodien tā ir obligāta vairumā jurisdikciju. Lai gan sākotnēji Japāna, Koreja un Taivāna nodrošināja divus līdz trīs gadus ilgu apmācību jauniem tiesnešiem pirms viņu iecelšanas amatā, arī šīs valstis ir sākušas piedāvāt kvalifikācijas uzlabošanas turpmāku izglītību visiem tiesnešiem. Vairums Āzijas valstu ir iesaistīts gan jauno tiesnešu apmācībā, gan arī turpmākā izglītībā tieslietās.

ASV ietvaros trīs ceturtdaļas pavalstu ir piekritušas obligātajiem izglītības noteikumiem, kas ir atrodami Principos, kā minimālajiem standartiem, kas parasti tiek ieviesti ar tiesas lēmumu vai pavēli. Dažās pavalstīs likumā noteiktie mandāti vai ilgi pastāvējušī prakse diktē minimālo standartu saturu. *Skat.: Jautājumi un tendences tiesu varas apmācībā 1999.g. (Issue and Trends in Judicial Branch Education 1999.).* Vairums jurisdikciju ASV pieprasa tiesnesim minimālo 15 – 20 stundu ilgu apmācību gadā.

Principi rekomendē šādas mācību programmas un minimālos standartus:

Orientācija jauniem tiesnešiem: (Principi 3.1 un komentārs)

- pāreja tiesneša amatā
- tiesneša uzvedības kodekss
- tiesu sistēmas vadība
- efektīva tiesas personāla un resursu izmantošana
- lietu aprites vadība
- tiesu zāles saskarsmes prasmes
- profesionāla uzvedība
- pārskats par materiālajām tiesībām

Pieredzējušiem tiesnešiem ierosinātās tēmas: (Principi 3.1 un komentārs)

Minimums 24 stundu ilga izglītība katru gadu, izņemot orientāciju,

tai skaitā:

- tiesu tehnoloģija
- tiesas un personāla vadība
- taisnīgums, daudzveidība un tiesu varas pieejamība;
- ētika
- alternatīva strīdu izšķiršana
- specializētās tiesas/tiesas sēžu protokolu reģistri
- atjaunojošā/terapeitiskā tiesvedība, tai skaitā sabiedrības partnerības veidošana
- lietu vadība
- pašreizējie un starpdisciplinārie jautājumi
- personīgā attīstība
- likumi un juridiskie jautājumi

Vēsturiski daudzas tiesnešu izglītības programmas sākās ar to, ka tiesneši studēja pierādījumus un procedūru. Taču daudzās valstīs vērā ņemamas pūles ir veltītas tam, lai pārliecinātu tiesnešus piedalīties programmās, kas vērstas uz attieksmes maiņu. Starptautiskie modeļi tiesneša lomas un funkciju pilnveidošanai arvien biežāk ir ietvēruši prasības pēc tiesnešu apmācības šādās jomās:

Tiesnešu neatkarība

Tiesnešu atbildība

Tiesnešu ētika un uzvedība

Apmācība apzināšanās veidošanā par pastāvošajiem sociālajiem jautājumiem

Apmācība, kas vērsta uz apzināšanās veidošanu par dzimumu, etniskajām un citām neaizsargātām grupām

Masu saziņas līdzekļu un tiesnešu attiecības

Spriedumu rakstīšana un pasludināšana

Kaitējumu novērtēšana

Faktu meklēšana

Tiesneša amata prasmes (priekšsēdētāja darba prasmes, jūtīgums pret liecinieku, prāvas pušu un sabiedrības vajadzībām)

Tiesnešu domāšanas veids
Kompjūterapmācība
Lietu aprites vadība
Stresa vadība un pielāgošanās izmaiņām
Tiesnešu lēmumu ietekme – tiesnešu darba efektivitāte

Tā kā Latvija izmanto gan profesionāli tieslietās, kas ir savas karjeras vidusposmā, un neseno tieslietu studiju absolventu savam tiesnešu korpusam, katrai kvalifikācijas klasei var tikt pielāgotas minimālās prasības par piedalīšanos izglītojošos pasākumos, kas atspoguļo atbilstošas izglītošanās iespējas. Noteiktas mācību programmas pabeigšana un minimāls piedalīšanās stundu skaits var būt priekšnosacījums tiesneša virzīšanai uz nākamo kvalifikācijas klasi.

Nacionālā Valsts tiesnešu izglītības darbinieku asociācija (*National Association for State Judicial Educators*) Principos secina, ka atbildība par tiesnešu izglītības standartu un obligāto prasību izveidi gulstas uz tiesu varas atzaru augstākās tiesas galvenā tiesneša vadībā (Standarts 1.1. Atbildība). Saskaņā gan ar LTV, gan ar Likumprojektu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija būtu attiecīgā organizācija, kas noformulētu minimālās obligātās izglītības prasības kvalifikācijas līmeņiem, nevis uzticēt šo atbildību Tieslietu ministrijai. Likumprojektā kritēriju noteikšana tiesnešu darbības novērtēšanai ir atbilstoši uzticēta Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai. *Skatīt: Timoteja Votersa komentāru par Likumprojektu, 2002. gada novembrī par 85. pantu.*

Caurskatāmības radišana:

Patlaban Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksu administrēšana ir saistīta ar rekomendācijām no Tieslietu ministrijas puses par tiesnešu kvalifikācijas klasifikāciju un lēmumiem, kurus attiecībā uz šīm rekomendācijām pieņem Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija ir pašregulējoša juridiska institūcija, kuras mērķis ir stiprināt tiesnešu profesionālo neatkarību, un kas sastāv vienīgi un tikai no tiesnešiem. *LTV 93.(1)(2) pants.* Likumprojekts paredz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijā padomdevēja statusu Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājam, tieslietu ministram, ģenerālprokuroram, Augstākās Tiesas priekšsēdētājam, akreditēto universitāšu rektoriem, kas piedāvā tieslietu studijas, juridisko fakultāšu dekāniem vai viņu pilnvarotiem pārstāvjiem, kā arī Latvijas Juristu Biedrības pārstāvim. *Likumprojekta 85. pants.* Ne – tiesnešu iekļaušana sastāvā atbilst starptautiskajiem standartiem, un tā būtu paplašināma, lai ietvertu konsultācijas ar privāti praktizējošiem advokātiem (Zvērināto advokātu kolēģiju), sabiedrību un nevalstiskajām organizācijām. *Skatīt vietējās ekspertes rekomendācijas un Timoteja Votersa komentāru par Likumprojektu, kā arī (ES Pievienošanās procesa monitorings: Tiesu varas kapacitāte, Atklātās sabiedrības institūts, 2002., 136. lpp.*

Informācijas kategorijas, kuras novērtēšanas procesā lūdz sniegt tiesnešu novērtēšanas komisijas, ietver aptaujas kolēģu – tiesnešu, juristu, prokuroru un tiesas darbinieku vidū, kuru mērķis ir iegūt informāciju no tiem, kas ir pazīstami ar tiesnešu darbību. Tiek lūgta arī pašu tiesnešu sniegtā informācija, kā arī komentāri, kas ir sniegti

vēstulēs vai atklātās tiesas sēdēs. Komisijas rīko intervijas ar tiesnešiem, lai apspriestu aptaujas rezultātus un pievērstos citiem jautājumiem, kas ir svarīgi novērtēšanas procesam, tādējādi izmantojot tiesas procesu, lai sniegtu informāciju tiesnesim, kas uzlabos profesionālismu un tiesneša darbību. Tā kā Latvijā pēc sākotnējā pārbaudes laika tiesneši tiek iecelti amatā uz mūžu, ne – tiesnešu iesaistīšana novērtēšanas procesā nodrošina atbildīgumu, vienlaicīgi uzlabojot tiesnešu publisko tēlu, nodrošinot individuālajiem tiesnešiem mehānismu nepārtrauktai sevis pilnveidošanai.

Secinājumi un rekomendācijas:

Pamatīgs darbības novērtēšanas process var būt efektīvs līdzeklis tiesnešu profesionālās kompetences uzlabošanai, taču pašreizējā Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksu sistēma ietver mehānismus, kas informē tiesnešus par viņu darbību vai dod iespējas sevis pilnveidošanai. Tāpat sistēma arī neizvirza obligātās izglītības prasības, kas nodrošinās to, ka tiesneši arī turpmāk būs labi informēti par tieslietām, tiesnešu lomu, ētiku un profesionālismu.

Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksu sistēma patiešām nodrošina veiksmīgu sistēmu tiesnešu algas paaugstināšanai, balstoties uz darba stāža ilgumu, bet Likumprojekts arī nosaka to, kas liekas esam ar darba stāžu saistīta algu paaugstināšana līdztekus Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksām. Ar darba stāžu saistīto algas paaugstinājumu nošķiršana no novērtēšanas procesa dod iespēju koncentrēt uzmanību uz skaidras un caurskatāmas novērtēšanas struktūras izveidi, kas gan dos informāciju tiesnešiem, gan uzlabos caurskatāmību, palielinot līdzdalības atgriezenisko saiti ārpus tiesu varas ietvariem, ietverot arī tieslietu profesionāļus, tiesas profesionāļus, sabiedrību un nevalstiskās organizācijas. Tiesnešu prasmju un profesionālisma pilnveidošana, vienlaikus paplašinot sabiedrības izpratni par tiesu varu, dos savu ieguldījumu trešā valsts varas atzara publiskā tēla uzlabošanai.

Konkrētu rekomendāciju vidū ir:

1. Jānomaina pašreizējā likumā un Likumprojektā ietvertās Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas ar algu paaugstināšanu, kas ir saistīta ar darba stāža ilgumu, kas ir ierosināta Likumprojekta pielikumā 1. Algu piemaksas var tikt ietvertas, lai atrisinātu dzīvošanas izmaksu atšķirības.

2. Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai ir jārekomendē Tieslietu padomei pieņemt minimālās izglītības prasības visiem tiesnešiem, tai skaitā minimālo stundu skaitu gadā un mācību programmas izvēles iespējas, kas atbilst starptautiskajiem standartiem. Tai laika posmā, kamēr Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksas vēl ir spēkā, šīs prasības var tikt noteiktas atbilstoši klasifikācijas virzībai. Mācību programmas izvēles iespējām ir jābūt skaidri noteiktām, un tām ir jāietver ētika, daudzveidība un profesionālisms, kā arī būtiskās un jaunākās norises likumdošanas jomā. Saeima būs atbildīga par adekvāta finansējuma nodrošināšanu šīm izglītošanās iespējām.

3. Jārada novērtēšanas kritēriji tiesnešu zināšanu un prasmes novērtēšanai, kas ir skaidri un caurskatāmi, izvēloties no starptautiskajiem modeļiem tos kritērijus, kas vislabāk atbilst Latvijas modelim.

4. Atbildību par novērtēšanu ir jāuztic Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai, un jānosaka laika posms regulāriem novērtējumiem.

5. Jārada līdzdalības modelis tiesnešu novērtējumam, kas ietver:

- rakstiskus protokolus,
- interviju ar novērtējamo tiesnesi
- paša tiesneša sniegto pašnovērtējumu
- atgriezenisko saikni, ko tiesnesis saņem no vērtētājiem
- apelācijas procedūru Tieslietu padomē

6. Pilsoņu un tieslietu profesionāļu piedalīšanās novērtēšanas procesā.
(Šai rekomendācijai piekrīt vietējā eksperte)

7. Jāpieņem modelis Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas sastāvam, kas ir ieteikts Likumprojekta 85. pantā, taču ir jāpalielina padomdevēju piedalīšanās, lai ietvertu sabiedrības pārstāvjus un nevalstiskās organizācijas.

8. Atbildību par Kvalifikācijas klasifikācijas piemaksu procedūrām ir jāpārvieto no Tieslietu ministrijas uz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju. Skatīt: LTV 52.(4) pantu, kas patlaban uztic šo atbildību Tieslietu ministrijai. Likumprojekta 88. pants atbilst šai rekomendācijai.